

از آرمانها تا واقعیت:

چالشهای سازماندهی اطلاعات در عصر

حاضر

رحمت الله فتاحی

دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد

www.um.ac.ir/~fattahi/

آنچه مورد بحث قرار خواهد گرفت

■ بخش اول: چارچوب نظری

- آرمانهای سازماندهی اطلاعات
- فاصله میان آرمانها تا واقعیت

■ بخش دوم: برخی پرسشهای اساسی

- منطق این پرسشها
- هشت پرسش اساسی

■ بخش سوم: برخی راهکارها برای سازماندهی بهتر؟

- راهکارها یا چالشهای جدید؟

■ جمع بندی

هدف عمده این بحث

- چرا سازماندهی اطلاعات قادر نبوده است هدفهای آرمانی خود را در عمل پیاده سازد؟
- فاصله میان آرمانها تا واقعیت ناشی از چیست؟
- اصولاً آیا میتوان به طور آرمانی، هدفهای سازماندهی اطلاعات را محقق ساخت؟

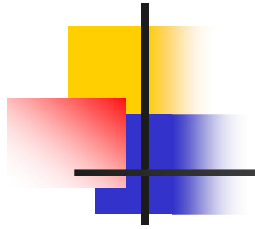
بخش اول: چارچوب نظری آرمانهای سازماندهی اطلاعات

- آرمانهای سازماندهی بر ارزش ویژه آن تاکید دارد:
- وابستگی چرخه تولید، توزیع و مصرف اطلاعات به سازماندهی
- وابستگی فرایند مدیریت اطلاعات به سازماندهی
- وابستگی تولید دانش به سازماندهی اطلاعات
- میراث دانش از طریق سازماندهی برای آیندگان قابل دسترس است
- سازماندهی اطلاعات دارای ارزش افزوده است

ریشه تاریخی آرمانگرایی در سازماندهی

- اصول و هدفهای سازماندهی بیانگر يك رویکرد آرمانی است که برآیند آنها دسترسی آسان، سریع، دقیق و موثر به اطلاعات است.
- سازماندهی آرمانی برای بازیابی آرمانی
- از ابتدای شکل گیری و گسترش حرفه کتابداری، آرمانگرایی همیشه به منزله یک چارچوب مردمگرایانه ذهن کتابداران را به خود مشغول کرده است.
- آرمانهای سازماندهی، از پانیتسی و کاتر تا لوبتسکی و تیلت
- ایده کتابشناسی جهانی پل اوتله و هانری لافونتنن نماد تاریخی تمایل به آرمانگرایی در سازماندهی اطلاعات به شمار می رود

آرمانگرایی در عمل؟

- آرمانگرایی در اصل امری ذهنی است
- واقعیت های موجود همواره سدی در برابر آرمانگرایی بوده است
- از همین جاست که میان آرمانگرایی ذهنی و واقعیت عینی (شرایط و محیط موجود) فاصله به وجود می آید
- علی رغم آرمانگرایی، سازماندهی اطلاعات در عمل و بویژه در محیط الکترونیکی و شبکه ای کنونی با چالشها و دشواریهای اساسی روبرو می شود
- جامعه به طور آرمانی چه انتظاری از سازماندهی اطلاعات دارد؟ واقعیتها چه محدودیتهایی را بر سازماندهی تحمیل می کند؟

بخش دوم: برخی پرسشهای اساسی

- پرسشهایی که بیانگر وضع موجود و فاصله میان آرمانها و واقعیت هستند

- پرسشهایی از گذشته

- پرسشهایی از حال

- پرسشهایی از آینده

پرسش اول: آیا باید و یا می توان همه اطلاعات را به طور آزمایی سازماندهی کرد؟

منطق این پرسش: اطلاعات عنصر اصلی و کارمایه حرفه
کتابداری و اطلاع رسانی است

■ مفهوم "همه اطلاعات" یعنی چه؟

■ چه اطلاعاتی؟

■ برای چه کسانی؟

■ با چه رویکردی؟

■ برای چه هدفهایی؟

■ کدام معیارها؟

■ مهمتر بودن؟

■ در اولویت زمان بودن؟

■ ارزش نگهداری داشتن؟

پرسش دوم: مبنای سازماندهی آرمانی اطلاعات در محیط جدید چیست؟

منطق این پرسش: پیشینه کتابشناختی عنصر اصلی تشکیل پایگاه
و نظام اطلاعاتی است

■ پیشینه کتابشناختی بر چه مبنایی ساخته شود؟

■ اطلاعات اثر اولیه؟ (Work)

■ یا اطلاعات ماده در دست؟ (Item, copy)

■ یا تلفیقی از این دو؟

■ پیامدهای هر رویکرد در سازماندهی و در نتیجه در
بازیابی آرمانی اطلاعات چیست؟

■ پیامدهای هر رویکرد در پیاده سازی عملی آن در
نرم افزارهای کتابخانه و نظامهای اطلاعاتی چیست؟

پرسش سوم: آیا در بدو تولید هر منبع، می توان آن را به طور آرمانی، یکبار و برای همیشه سازماندهی کرد؟

منطق این پرسش: یکدست سازی، صرفه جویی در زمان و هزینه

■ طرح فهرستتویسی پیش از انتشار تا چه حد عملی است و با واقعیت‌های موجود همخوان است؟

■ منابع چاپی؟

■ منابع دیداری شنیداری؟

■ منابع الکترونیکی؟

■ منابع چندرسانه ای؟

■ منابع اینترنتی؟

در صورت عملی بودن، با چه دقت و کیفیتی؟

پرسش چهارم: آیا آرمان کنترل مستند نامها در سطح جهانی امکان پذیر است؟

منطق این پرسش: یکدست سازی، افزایش قابلیت بازیابی آثار یک فرد

■ دشواری های کنترل مستند نامها در عمل

■ هزینه بر بودن

■ فرهنگ وابسته بودن

■ تنوع بسیار گسترده در شکل

■ تنوع در خط و زبان

■ کنترل مستند نامها در سطح جهانی با چه دشواری هایی روبروست؟

(نام **فردوسی** با املاي لاتين به **17** شکل و نام **شاهنامه** به **6** شکل ارائه شده!!)

■ با رشد وب و افزایش بیش از چند میلیارد صفحه وب، آرمان کنترل مستند نامها، در حال حاضر، به سرابي بیش نمی ماند.

پرسش پنجم: تا چه حد کنترل مستند موضوعی در محیط اطلاعاتی جدید امکانپذیر است؟

منطق این پرسش: یکدست و افزایش قابلیت بازیابی موضوعی

- وجود انواع سرعنوانهای موضوعی و اصطلاحنامه ها نشان دهنده نوعی تفرقه در کنترل مستند موضوعی و در واقع دست نیافتنی شدن آرمان وحدت در سازماندهی موضوعی اطلاعات است

- وجود مشکلات عمده در استفاده از پایگاه های مستند نامها در فهرستهای رایانه ای

- وجود مشکلات عمده در پیاده سازی اصطلاحنامه ها در پایگاه های اطلاعاتی پیوسته و در کاربرد آنها توسط کاربران

پرسش ششم: آیا می توان تضاد میان رویکردهای پیش همارایی و پس همارایی را در سازماندهی اطلاعات برطرف کرد؟

منطق این پرسش: افزایش تعداد منابع و گرایش روزافزون به
نمایه سازی ماشینی در پایگاهها

■ حرفه کتابداری بیشتر بر رویکرد پیش همارایی تاکید داشته
است

■ نظامهای رایانه بیشتر بر رویکرد پس همارایی تاکید دارند

■ هر یک از این دو رویکرد به تنهایی دارای محدودیتهایی می
باشند

■ تاکید بر نمایه سازی خودکار کلیدواژه ای و یا متنی توسط نرم
افزارها یا عاملهای هوشمند در موتورهای کاوش و ترکیب
کلیدواژه ها در مرحله جستجو مشکلات کاربر را حل نمی کند

پرسش هفتم: چگونه می توان بر دشواریهای سازماندهی اطلاعات در فهرستهای رایانه‌ای فائق شد؟

منطق این پرسش: فهرستهای رایانه به منزله نماد سازماندهی اطلاعات همچنان مشکلات زیادی در جستجو، بازیابی، و نمایش اطلاعات دارند

■ آنچه که توسط فهرستتویسان سازماندهی شده و ساختار یافته است، در این فهرستها منصفه ظهور نمی یابد

■ آنها فاقد نظم کاربرمدار در دسترسی به اطلاعات هستند

■ آنها فاقد نظم کاربرمدار در نمایش اطلاعات بازیابی شده هستند

■ آنها قادر به ارائه تصویری واضح از جهان کتابشناختی و هستی های کتابشناختی نیستند

پرسش هشتم: آیا فهرست کتابخانه می تواند در سازماندهی اطلاعات با موتورهای کاوش رقابت کند؟

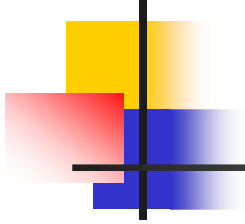
منطق این پرسش: گرایش روزافزون کاربران به موتورهای کاوش به جای فهرستهای کتابخانه ای

- رقابت انسان و ماشین
- رقابت فهرستتویس و ربات هوشمند
- بخش قابل توجهی از منابع وبی به صورت پنهان و خارج از دسترس رباتهای نمایه کننده در موتورهای کاوش است
- بازیابی تمام منابع نمایه شده در موتورهای کاوش نیز به دلیل محدودیت نمایش نتایج بازیابی تقریباً امری محال به نظر می رسد.
- موتورهای کاوش در نشان دادن نوع منابع و نیز رویکرد آنها محدودیت دارند

بخش سوم: برخی راهکارها برای فائق آمدن بر چالشها؟

- تاکید بر رویکردهای نظری و تلفیق آنها در عمل؟
- کتابداران با توجه به دانش و تجربه حرفه خود در باب سازماندهی اطلاعات موجهترین گروه در این زمینه به شمار می آیند؟
- همفکری و همکاری حرفه های کتابداری، علوم رایانه، زبانشناسی، ... هم بلحاظ نظری و هم بلحاظ عملی؟
- طرح ایفلا برای ملزومات کارکردی پیشینه کتابشناختی (FRBR) و طرح های مرتبط مانند: طرح FRANAR، طرح FRASAR، ؟

- ایجاد پایگاه جهانی کنترل مستند نامها؟
- تدوین قواعد بین المللی فهرست نویسی؟
- تکامل الگوهای «فراداده» و حرکت به سوی سازماندهی «فراداده درباره فراداده»؟

Metadata about metadata

این راهکارها خود چالشهای جدید و جدی برای سازماندهی به شمار می آند!

جمع بندی

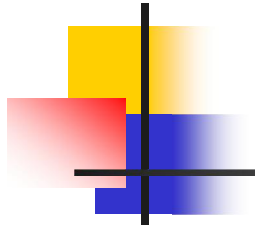
- توسعه اینترنت و رشد سریع وب منجر به ایجاد نوعی ذهنیت آرماتی در بسیاری از افراد شده است که این محیط را پاسخگویی همه نیازهای اطلاعاتی خود می پندارند.
- به تصور بسیاری، حتی متخصصان، هر آنچه در وب ذخیره شده است به صورتی مطلوب از پیش سازماندهی شده است و کاربران قادرند آنچه را نیاز دارند به سرعت و سهولت بیابند.
- نتایج بسیاری از پژوهشها در جهت عکس این ذهنیت آرماتی است. وب با بیش از یک دهه توسعه و تحول، هنوز مشکلات عمده‌ای در سازمان دادن به دانش بشری و بازیابی کاربرمدارانه اطلاعات دارد.

در عین حال...

■ اتکا بر مبانی نظری در سازماندهی اطلاعات

■ نکته امیدوار کننده در چالش با مسایل سازماندهی اطلاعات، وجود پیکره‌های ارزشمند از دانش نظری و عملی است. در این زمینه، حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی حرفه‌های زیادی برای گفتن دارد

■ بازنگری در قواعد، استانداردها، و روشهای سازماندهی با توجه به ویژگیهای محیط جدید

اگرچه تحقق **آرمانها** بسیار دشوار و گاه
ناممکن می نماید، اما آرمان گرایی
نیروی عظیم و سالمی است که ما را به
تلاش به سوی وضع بهتر و مدیریت
واقعیتها هدایت می کند